

LILLE JONAS

Af Andr. Lund-Drosvad

En af Knud Rasmussens bedste venner i Upernavik distrikt var Jonas Kristiansen ved Prøven. Jonas var stedets største fanger, men var af statur en lille mand, hvorfor han kaldtes Jonaseraq.

Jonas farfar var den danske udstedsbestyrer Hans Kristiansen ved Prøven, som grønlænderne kaldte Singortoq. Han giftede sig med en grønlænderinde, Sara, og blev gennem hende stamfader til en stor og dygtig slægt.

Om hans sønner fortælles der, at de var usædvanligt driftige og langt de mest økonomiske på pladsen både med deres tid og deres penge. De var altid travlt beskæftiget med noget og udnyttede alle årets fangstmuligheder. Så snart isen var gået om foråret, tog de i laksefjorden med deres garn og tønder og fangede nok både til sig selv og andre. Når de vendte hjem igen, var det blevet tid at tage ind til bunden af Prøvens fjord for at øse angmagssætter og pilke fjordtorsk, der blev tørret i så store mængder, at der blev forråd nok til både dem selv og deres store hundespand. I august var de for anden gang inde efter laks, og da renkalvene på den tid var udvoksede, og de voksne rener havde færdigfældet, gik man samtidig på jagt efter dem for at få skind til pelse og soveposer og landdyrkød til afveksling efter fiske- og sælperioden.

Først i september var man hjemme igen for at få de store åbentvandsgarn til hvidhvalsfangsten efterset og sat ud. De gav i regelen så rigeligt, at udbyttet også kom deres pladsfæller tilgode, og sammen med kajakfangsten på de sydpå trækende grønlandssæler fik man så meget kød, at familien med sindsro kunne se mørketiden i møde, selv om det skulle vare længere end normalt, før islægget dannede sig. Når det var sket, tog man ud og satte et utal af garn, som fjordenes ringsæler i de mørke nætter løb fast i. Og når det i marts var blevet så lyst, at i alt fald de ældre sæler kunne se og tage sig i vare for nettene, blev det til gengæld snart så varmt, at utokker krøb op på isen for at sole sig. Så gik man i gang med at nedlægge dem med riffel og skydesejl. Denne fangstmetode kunne bruges lige til isen rådgede og brød, og så kunne man begynde forfra med at fange laks.

Opvoksede hos deres danske far i Den kongelige grønlandske Handels bestyrerbolig, fik disse mænd et større behov end de øvrige fangere på stedet, og da de

giftede sig, byggede de sig derfor et stort, godt og rummeligt hus mellem havnen og butikken, så de havde let ved både at få deres fangst dyr slæbt i hus og ved at få deres skind og andre produkter omsat i penge og handelsvarer.

Endnu mindes man, at de købte mel, sukker og lignende i hele sække, og der fortælles, at de fik brændevin ud i ankre. Navnlig dette sidste synes aldrig at kunne glemmes, fordi deres hus en skønne nat brændte ned til grunden, og at deres restbeholdning af spiritus gik med. Den ulempe var der altså dog ved at være husholderiske.

Mange af nævnte gode egenskaber gik videre i arv til Jonas, og han var ydermere så heldig, at den pige, han giftede sig med, også var ud over det almindelige. Derfor kom de heller aldrig i mangel på noget. Skulle de skiftende danske handelsbestyrere og deres koner komme i bekneb for skind til deres børns klæder eller proviant under en langvarig dårlig vejrperiode, kunne de blot ty over til Agathe, som Jonas ægtefælle hed, så var hun altid i stand til at hjælpe dem.

På samme måde var det med rejsende og ekspeditionsfolk. De kunne altid få kompletteret deres udrustning hos Jonas, og det var derfor altid på mere end én måde, at han og Agathe var Knud Rasmussens og Peter Freuchens gode venner.

Selv oplevede jeg desværre ikke Agathe. Hun var død, før jeg i 1925 kom til Upernavik distrikt. Men hendes ry levede fremdeles på stedet, og hendes ånd herskede endnu i høj grad i Jonas hus, selv om han havde måttet gifte sig med en ny og yngre kone for at få sit hjem og sit tøj holdt, sine fangst dyr flænset og deres skind skrabet og tørret. Jonas var jo blevet forvænt, og det var ikke altid lige rart at være Mine, som hans nye ægtefælle hed. Jeg husker til eksempel særdeles tydeligt den første gang, jeg gæstede Jonas. Det var klokken halvt om natten, efter at der havde været danset i bestyrerboligen. Vi var fulgt med Jonas hjem for at sidde lidt dér, medens tobaksrøg og varme blev luftet ud af de små lavloftede rum, før vi skulle sove.

Jonas beordrede noget sat frem for gæsterne, og så hurtigt som vandet overhovedet kunne tvinges i kog over et lyngbål kom der kaffe på bordet. Der var således ringe anledning til at gøre vrøvl, men alligevel sagde Jonas: Det er beklageligt, at det ikke er en bedre kone, jeg har nu. Havde det været Agathe, havde hun nok fundet en røget laks eller noget andet velsmagende at sætte frem.

Det gjorde mig lidt ondt på Mines vegne, men dels forstod jeg siden, at Jonas havde ret, og at ingen anden iøvrigt ville kunne tvinge hans mangeårige livsledsagerke ud af hans sind. Hun havde holdt hans hus og klæder i mønsterværdig orden, hun havde kunnet flå hans mange sæler på rekordtid, og så det så ud som en leg. Hun havde givet ham morgenkaffe på briksekanten, før han stod op, og havde haft en

Lille Jonas – Jonaseraq

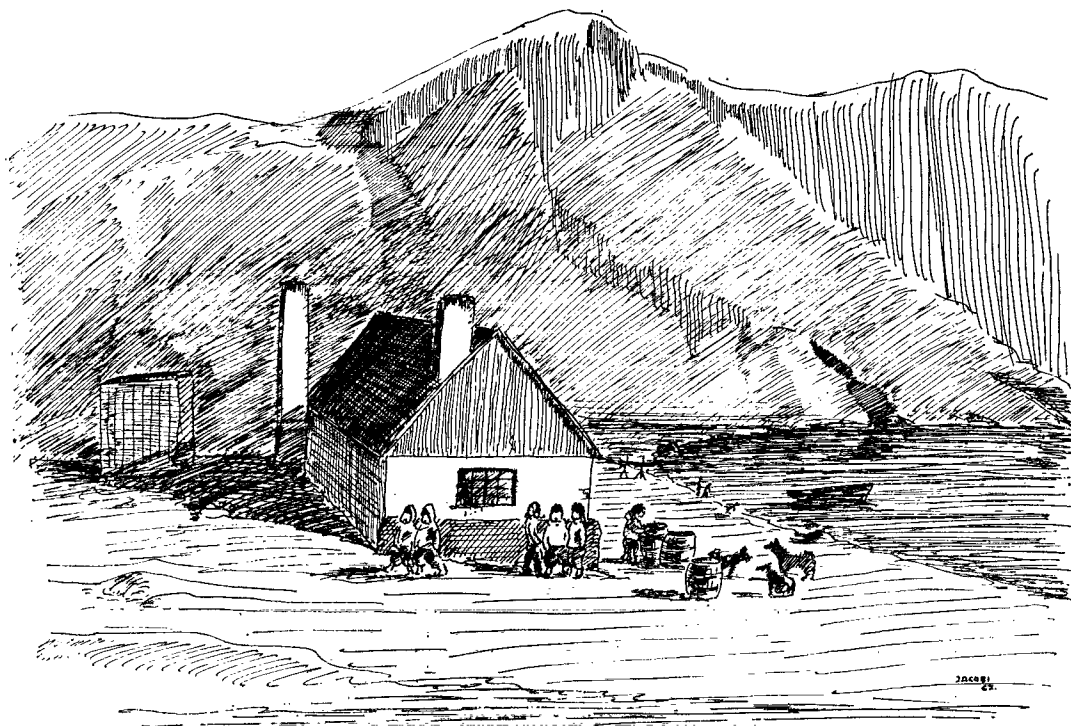
gryde varm sælkød til ham og en balje udskåret og optøet foder klar til hans hunde, når han vendte hjem fra fangsten om aftenen. Det eneste han havde haft at udsætte på hende var, at hun ikke fødte ham en søn eller i det mindste en datter, for han var en stor ven af børn og morede sig hjerteligt, når andre folks småroller efter nogen tids benovelse begyndte at trække ham i den tot sparsomt groende mongolskæg, der hængte som en gedebukkefip ned fra hans hage.

I stedet for egne børn havde ægteparret i årenes løb opfostret en hel række plejebørn, som de tog til sig fra fattige hjem. Men pigerne blev i regelen hurtigt gift, da de under Agathes opdragelse blev dygtige og attråværdige kvinder, og drengene blev oftest gode fangere, der snart kunne klare sig selv. Ellers satte Jonas dem snart på porten, som han bl. a. gjorde det med en fætters søn, der interesserede sig mere for at kærestes med pigerne end for at drive fangst og lære at forsørge en familie.

Da en islandsk udstedsbestyrer Thomasen for mange år siden under en julerejse til kolonien kørte ud i en våge og druknede med de fleste af sine hunde, havde Jonas tilbudt hans unge grønlandske kone at tage hendes lille søn til sig og havde endog været villig til at give hende 100 kr. for ham. Det var på det tidspunkt, hvor et sælskind kun kostede 45 øre og et pund spæk 4 øre, noget hen af en formue og et ganske uhørt tilbud. Men moderen ville beholde sin kønne og kvikke dreng. Løvrigt blev der, da han voksede op, en fortræffelig fanger ud af ham, og han kom periodevis til at sidde både i kommuneråd og sysselråd, ja endog nogle år i landsrådet. Jonas var ikke blind for, hvilken glæde han kunne have haft af, om handelen var gået i orden, men han så også hvilke fordele drengen på sin side kunne have haft af at vokse op som fostersøn i hans velfunderede husstand.

Lille Jonas var den eneste mand i Prøven, der havde en rigtig danskbygget træbåd på et tidspunkt, hvor de dygtigste af hans pladsfæller ellers fremdeles drog på fangstrejse i deres skindbetrukne konebåde. Han var også den første og i mange år den eneste af fangerne, der havde træhus med loftsrum under taget. En hvidskuret trappe førte op til en lille repos foran det grønne bislag, og på højtidsdage vajede et flag fra den hvide mast. Også indendørs var hans hjem et særsyn med de mange sager, han gennem arv, som gaver eller ved køb hos danske havde erhvervet sig. Løvrigt fik han sin gode part, da det svenske skib „Bele“ i 1921 strandede på Dark Head og som vrag blev overladt grønlænderne, efter at kong Christian efter grundstødningen var ilet til og havde taget de skibbrudne søfolk og de mange passagerer om bord i S/S „Island“. Naturligvis fik bådejere mest ud af bjergningen og Jonas med sin robuste træbåd mere end de andre. Dørene i hans hus blev den gang udskiftet med kahyttdøre med drejeventiler, og han fik knager og messinghåndgreb. Et sekskantet skibsur fik plads på væggen ved siden af hans farfars høje kviksølvbarometer. Et flot bagagenet med mahognistænger blev hængt op over briksen, og et lille reolmøbel, hvorpå skiltet „Pantry“ fremdeles sad, tjente som kommode og bar en opstilling af nikkell kaffeservice, der ligesom alle Jonas duge og servietter var mærkede S/S „Bele“, Bolaget Thule.

Selv i Grønland takseres en mand i høj grad efter, hvad han ejer, og Jonas var både agtet og misundt. Han havde endvidere som toppen på sin økonomi en rentebærende sparekassebog, der tillod ham at købe nye våben, hvidfiskegarn og andet kostbart grej

Jonas' hus, tegnet af Hans Jacobi.

eller husgeråd uden at måtte optage lån. Det ene med det andet gav ham en egen rejssning, og var Jonas end næppe mere end 155 centimeter fra sine kamiksålers bund til det øverste krus i hans hvide hovedhår, så var i alt fald ikke en centimeter spildt ved en sløj holdning, når han med løftet hoved og ret ryg begav sig ud blandt folk for med sin hæse stemme at fortælle de øvrige fangere, hvad hans barometer nu fortalte om det kommende vejr. Naturligvis vidste dette højagtede instrument efter tre generationers vejrprofeti ved stedet mere om de ting end de nymodens runde tingester, som man nu kunne erhverve sig for et ret rimeligt beløb.

Jonaseraq omgikkes også de danske som ligemænd og blev tit inviteret med, når der kom udenbys gæster på besøg hos de skiftende handelsbestyrere. Han drak altid med måde og mistede aldrig under indflydelse af spiritus hverken sin åndelige eller legemlige ligevægt. En aften, hvor han var inviteret over for at hilse på den nye distriktslæge og dennes kønne ungdommelige kone, ville nogle af de tilstedeværende gerne se den da moderne dans charleston, som var favorit i Danmark. Lidt genert trådte lægefruen ud på gulvet, men da en af de nyeste udkomne plader blev sat på grammofofonen, gik hun dog snart op i dens inciterende rytme og spjættede og sparkede, som det hørte sig til.

Kajakbeklædning foran Jonas' hus, konen i den lyse anorak ved stævnen er Lille Jonas' kone.

Da hun lidt forpustet havde sat sig igen, spurgte doktoren, som var betydeligt ældre end sin kone, og som var „gået ud i toppen“, Jonas om, hvad han nu mente om sådan en kone.

Pæn er hun skam, svarede Jonas, men det synes, som om hun ikke er blevet rigtig voksen endnu.

Hvad mener du så om mig, fortsatte lægen.

Jo, du er jo lige som mig selv en ældre mand. Det ser man jo let af din fremtoning og dine krumme knæ.

Det var næppe det svar, forespørgeren havde ventet sig, men da han selv yndede at sige folk usminkede sandheder, lo han dog lige så velfornøjet som de øvrige tilstedeværende. — — —

En dag først i juni, hvor havisen var drevet bort og den sidste sne havde travlt med at risle sig bort mellem de blottede sten, var jeg gået op til den højtliggende gamle kirkegaard for at se ud over den lyse vårlige verden.

Henne mellem de hvidmalede kors traf jeg Jonas, der var ved at ordne Agathes gravsted, og som desuden havde taget indhegningen bort på den ene side.

— Har du tænkt dig at ville dø i nær fremtid, spurgte jeg spøgende.

— Nej, tværtimod vil jeg i laksefjorden at sætte mine garn, når isen, som den plejer, nu ved forårsjævn døgn er smeltet og brudt op ud for elvens munding. Men

Kajakken ved at blive gjort færdig af Jonas og hans familie, til venstre i billedet ses Jonas' hus.

ingen lever jo evigt, og jeg har ingen efterkommere, som jeg kan være sikker på gør tingene, som jeg ønsker dem gjort. Derfor laver jeg mig nu en plads her ved siden af Agathe, for der vil jeg, når tid er, lægges til hvile. Min nye kone kan I anbringe ovre på den nye kirkegård, hvor hendes generation hører til.

Ikke længe efter var det, den danske statsminister Stauning i 1930 indledte sin grønlandsfærd. Endepunktet for den vellykkede rejse blev Upernavik, hvor man indviede en Th. Stauning-varde til minde om begivenheden, og hvor der om aftenen blev inviteret til en festmiddag om bord i m/s „Disco“, hvortil såvel distriktets få danske som mere fremtrædende grønlændere var indbudt. Den daværende kolonibestyrer C. E. Lembcke-Otto holdt en udmærket tale for ministeren, og Peter Freuchen chokerede lidt ved bagefter at fortælle, at når der nu var talt for den besøgende, som jo var den første grønlandsminister, så ville han i stedet for tale for sin og Knud Rasmussens gamle ven Søren Nielsen, den mangeårige udstedsbestyrer ved Tassiussak, som han til sin store glæde så også var til stede. Og det gjorde han da så fornøjeligt og fantasifuldt, som han plejede at klare sådan noget.

Da siden også Stauning havde holdt sin nøgterne og velunderbyggede tale om sine indtryk af, hvad han havde set, og hvad han havde hørt under forhandlinger med såvel danske som grønlændere, slog lille Jonas, der naturligvis var inviteret med, ligeledes på sit glas.

Hvad han fremførte, var faktisk en beklagelse over, at den grønlandske Handel havde sendt denne unge dansker, som folk kaldte Suko, ud for at opsætte store stængegarn syd for havnen i Prøven. Hans drivfangster med motorbåde var nemlig allerede blevet så uventet store, at der blev gratis hvidhvalskød og mattak nok til alle, som ville deltage i drabet og den påfølgende flænsning. Følgelig blev det stedse sværere for de fangere, som selv havde private hvidfiskegarn, at få de fornødne roere og hjælpere uden at skulle betale for det med rede penge. Tidligere havde alle foretrukket at få en luns kød og et stykke mattak, og det var den ældgamle sædvane. Den nuværende ordning traf i særlig grad ham, der ikke selv havde børn eller nærtbeslægtede hjælpere at kunne ty til.

Jonas havde ikke forstået ret meget af de forudgående danske taler, men der var til gengæld højst 4-5 af de tilstedeværende, som fik fat på, hvad det var, han stod og fremførte.

En af dem var den tidligere Upernavik-bestyrer Aage Bistrup, der var om bord på gennemrejse. Bistrup var barnefødt i Grønland på et tidspunkt, hvor danske børn deroppe var så få, at de alle talte landets sprog, når de tumlede sig med deres grønlandske legekammerater. De havde iøvrigt allerede inden da lært grundsætningerne af deres barnepiger. Ingen af de tilstedeværende ville kunne oversætte bedre end han, så det blev taget som en selvfølge, da han bad om at få lov til at tolke.

Jonas, sagde han, er meget glad for at være inviteret om bord i aften, så han har fået lejlighed til at hilse på statsministeren. Han har tidligere talt med minister Hauge, da denne var i Grønland, og han ved, at dennes rejse her oppe bl. a. resulterede i, at loven om alderdomsunderstøttelse også blev indført i Grønland. Denne ordning har været til stor gavn og glæde for folk, der blev gamle og for svækkede til selv at kunne skaffe sig tilstrækkeligt til livets opretholdelse gennem fangerens hårde livsvilkår. Den havde ikke mindst været til nytte for mennesker, der som Jonas selv er barnløse og derfor hidtil havde måttet klare sig selv uden hjælp. Jonas vil bede statsministeren takke de danske lovgivere på grønlændernes vegne, han håber iøvrigt, at også denne nye ministerfærd må resultere i gode foranstaltninger til Grønlands bedste. Som et bevis på sin egen taknemlighed og sin agtelse for den høje gæst vil han udbede sig den begunstiggelse at måtte gå æresvagt om bord på skibet i nat.

Jonas havde stået op under hele oversættelsen med sit glas i hånden. Nu rejste også Stauning sig med sit glas, og de skålede med hinanden i gensidig agtelse.

De få, der havde fattet, hvad der virkeligt foregik, skævede lidt til hinanden og var egentlig opfyldt af beundring over Bistrups snarrådighed – ikke mindst da de vidste, at Jonas denne gang som sædvanligt af skibets kaptajn var bestilt til at være vagtmand om bord. Bedre mand til det arbejde kunne ikke findes, og så tjente han på den måde tillige lidt til dagen og vejen.

Fra Jonas' begravelse i sommeren 1931.

Freuchen fortalte mig bagefter på tomandshånd, at da han som ung og nygift var kørt sydover med Navaranna, havde både han og hun været ude for adskillige fornærmelser såvel fra grønlændere som fra danske i anledning af, at hun var en udøbt hedning. Dette gentog sig påny i Prøven, hvor den derværende danske bestyrer sagde til Freuchen, at han selv naturligvis var velkommen til at overnatte hos ham, men at man ikke så sig i stand til at huse hans kone.

Tak for det virkelig pæne tilbud, havde Freuchen svaret, men jeg har nu allerede taget mod Jonaseraqs indbydelse til, at vi sover ovre hos ham. Han har nemlig intet imod at have en hvid mand boende under sit tag.

Når Knud Rasmussen selv var om bord i „Søkongen“ på dennes rejser til Thule havde han for skik at løbe ind og hilse på sine gamle venner langs kysten. En af dem, som aldrig blev svigtet, var Jonas, der så tit havde givet ham selv og hans ekspeditionsfæller en hjælpende hånd, når de passerede Prøven på slæde.

I 1929 inviterede han iøvrigt Jonas med på en rejse til Thule, som han hidtil nok havde hørt om, men endnu aldrig set. Jonas blev, som venteligt var, behandlet som en kær gæst om bord og fik, hvad han kunne lide, af både mad og drikke. Det kunne jo nok gøre en ældre mand søvnig, og Knud foreslog derfor, at gæsten skulle se at få sig en lille lur. Jonas var da heller ikke uvillig, hvis han ellers kunne få en bibel anbragt under sin hovedpude, for det var han vant til, når han ville sove trygt. Så gik den vilde jagt, for det var ikke just en bog, skibets fører, Kap-York-Peter, anvendte meget til daglig. Langt om længe fandt man dog et eksemplar og belavede sig på at gøre den krævende passager tilpas. Men da var han forlængst slumret ind, og så nænnede man selv sagt ikke at vække ham.

På rejsen op gennem Upernavik distrikt anløb man foruden selve kolonien også udstødet Tugssaq, hvor storfangeren Mathias Lynge boede, bopladsen Kitorssaq, hvor bjørnejægeren Abel Danielsen havde sit hus lænket forsvarligt fast til fjeldet med fire svære kæder, og Krarusalik, hvor Kalesuaq, den eneste søn af Grønlands navnkundigste bjørnedræber, længst afdøde Simon Simonsen, havde taget land i 1924 og grundlagt Vestgrønlands nordligste og nyeste boplads på sydsiden af Melvillebugten. Her boede også Simons søstersøn, Gaba Olsen, som af sin viljestærke morbror blev tvangsudskrevet til at ledsage den litterære ekspedition på dens rejse til Kap York.

Ved alle de pladser, „Søkongen“ anløb, blev der naturligvis festet, som Knud Rasmussens sædvane var, og hans ankersteder kunne i den følgende vinter kendes på et antal tomme gin-, whisky-, rom- og cognacflasker, man ellers ikke normalt fandt der.

Da jeg i slutningen af marts var på vej til bjørnejagt i Melvillebugten, overnattede jeg i Krarusalik, hvor en sådan minderig flaskesamling stod til skue.

Morede I jer godt? spurgte jeg Gaba.

I sandhed ja! Det var allerede meget festligt, da de i landgangsbåden kom i land fra „Søkongen“. Lille Jonas stod foran i stævnen med en splinterny sixpence på snur og en romflaske, hvis indhold luede som en fakkel, i sin hævede højre hånd. Find os nogle piger, var det første han råbte til os, da vi kunne høre hans hæse røst. Formentlig har vi moret os over al måde, for ingen af os kan huske, hvornår „Søkongen“ tog sit anker ind og sejlede igen. Men, som du ser, flaskerne er da i alt fald et bevis på, at det ikke var en drøm.

Næste gang jeg efter dette traf Jonaseraq, lod jeg forarget over så langt af led at have måttet høre sådan noget om en agtet pladsfælle. Men det bragte ham ikke ud af fatning. Sådan noget er jo nu engang rejsende mænds sædvane, sagde han, og gælder også om mig, selv om min nye kone tit klager over, at jeg er så aldeles uden kræfter som en død anmagssæt.

Jonas kom lykkeligvis ikke til at skranke længe. I foråret 1931 begyndte han at tale om, at der var noget inden i ham, som ikke helt var, som det plejede. Han var dog på højkant til det sidste. Den 4. juni, hvor jeg havde taget en motorbåd op i stranden og benyttede aftenlavvandet til at skrabe den i bunden, var han nede hos mig ved 9-10-tiden, da det fremdeles interesserede ham at se noget ske.

Hvordan har du det? spurgte jeg ham og benyttede lejligheden til at rette ryggen.

Det må vi se at få klarhed på, når lægen kommer herved på sin første bådsrejse, svarede Jonas. Mener han, at jeg kan leve, vil jeg nemlig anskaffe mig et nyt hvidfiskegarn for min alderdomsunderstøttelse. Men kan jeg ikke regne med at opleve endnu et efterår, kan jeg jo lige så godt bruge de penge til at leve for, mens jeg er til.

Han døde den følgende nat klokken 2. Begravelsen blev udsat nogle dage, for at kolonibestyreren, lægen og flere andre danske fra Upernavik i motorbåd kunne nå at komme med. Et nyt dannebrogflag var bredt ud over hans kiste. Den stod foran alteret, og hans ungdomsven, bestyreren talte fra sin plads i kirken på sit bedste grønlandske om Jonas gode sider og takkede ham for det eksempel, han havde været for sine medmennesker, og for det trofaste venskab, han altid bevarede over for sine mange danske venner.

Alle følte, at en usædvanlig virksom tilværelse fik sin harmoniske afslutning, da han blev gravsat ved siden af Agathe, og forårets første blomstertuer blev flyttet over på deres tvillinggrav.